

ПЕДАГОГИЧЕСКИ АСПЕКТИ ПРИ ПРИЛАГАНЕТО НА НАРЕДБАТА ЗА ПРИОБЩАВАЩОТО ОБРАЗОВАНИЕ

¹⁾Станислав Пандин, Йордан Костов

¹⁾Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Резюме. Настоящата статия отразява становището на зам.-директори, учители и други педагогически специалисти, що се отнася до философията на Наредбата за приобщаващото образование на територията на детските градини, училищата и други образователни звена. Така споменатите педагогически специалисти участваха в летните обучителни курсове на Националния център за повишаване квалификацията на педагогическите специалисти в град Баня през 2018 година.

Ключови думи: Наредба за приобщаващото образование; училищни директори; учители; педагогически специалисти

В брой 86 от 27 октомври 2017 г. в „Държавен вестник“ беше обнародвана новата Наредба за приобщаващото образование, а впоследствие в брой 105 от 18 декември 2018 г. на „Държавен вестник“ бяха обнародвани изменения и допълнения в Наредбата. С Наредбата се определя държавният образователен стандарт за приобщаващото образование по чл. 22, ал. 2, т. 7 от Закона за предучилищното и училищното образование. Тя урежда обществените отношения, свързани с осигуряване на приобщаващото образование на децата и учениците в системата на предучилищното и училищното образование, както и дейността на институциите в тази система за предоставяне на подкрепа за личностно развитие на децата и учениците.

I. Дефиниция за приобщаващо образование

Приобщаващото образование е неизменна част от правото на образование и представлява процес на осъзнаване, приемане и подкрепа на индивидуалността на всяко дете или ученик и на разнообразието от потребности на всички деца и ученици чрез активизиране и включване на ресурси, насочени към премахване на пречките пред ученето и научаването, и към създаване на възможности за развитие и участие на децата и учениците във всички аспекти на живота на общността.

От приобщаващо образование се нуждаят най-вече децата със „специални образователни потребности“ (СОП), но Наредбата обръща внимание и на децата с изяви дарби, както и на кариерното ориентиране на децата. Приобщаващото образование означава, че всички ученици в едно училище, независимо от своите силни или слаби страни в която и да било област, стават част от училищната общност. Те са приобщени в усещането си за принадлежност към другите ученици, учители и непедagogически персонал.

Философията на приобщаващото образование се базира на т.нар. „социален подход“, който, за разлика от медицинския подход, не разглежда увреждането на детето единствено като проблем, свързан с някакво заболяване. Социалният подход изхожда от разбирането, че увреждането е в много по-голяма степен проблем на изключването от обикновения социален живот заради социалните бариери в заобикалящата среда – отношения, нагласи, предразсъдъци, стереотипи и др. Обучението на деца със специални педагогически нужди изисква интегрирано обучение, като специалните училища не бива повече да бъдат единствена алтернатива, а обикновените масови училища трябва да бъдат отворени за всички деца. Право на всяко дете със специални образователни потребности е то да бъде обучавано в най-близкото до дома му обикновено масово училище. Съвременното образование не трябва да бъде ориентирано само към усвояване на общообразователни дисциплини, а и обърнато към специфичните индивидуални нужди на детето. По този начин ще бъдат реализирани в най-пълна степен ангажиментите, поети от България с ратифицирането на Конвенцията на ООН за правата на детето, насочени към развитието на личността на детето, на неговите таланти, умствени и физически способности до най-пълния им потенциал.

Приобщаващото образование се предоставя на децата и учениците в системата на предучилищното и училищното образование и се реализира като обща и допълнителна подкрепа за личностно развитие, която осигурява подходяща физическа, психологическа и социална среда за развитие на способностите и уменията им. Подкрепата за личностно развитие се прилага в съответствие с индивидуалните образователни потребности на всяко дете и на всеки ученик в съответствие с утвърдените областни и общински стратегии за подкрепа за личностно развитие на децата и учениците. Тя се осигурява в детските градини, в училищата и в центровете за подкрепа за личностно развитие, а на учениците със здравословни проблеми – в домашни или стационарни условия в лечебно заведение.

II. Педагогически аспекти при прилагане на Наредбата за приобщаващото образование

Проблемите по прилагането на Наредбата са много, но основната част от тях могат да бъдат обобщени в следните групи.

1. Липса на съдействие от страна на родителите.

Макар и родителите да не вземат пряко участие в обучението на детето в предучилищните и училищните институции, те имат съществена роля и отговорности при реализиране на приобщаващото обучение.

Наредбата предвижда, че на децата от 3 години до 3 години и 6 месеца при постъпване за първи път на детето в детската градина се извършва ранно оценяване на развитието на детето и на риска от обучителни затруднения. Оценяването се извършва чрез скрининг за определяне на риск от възникване на обучителни затруднения и се провежда индивидуално за всяко дете. Наредбата обаче изисква изричното **писмено съгласие** на родителя (чл. 9, ал. 3).

В някои от случаите родителите са наясно, че детето им има проблеми в развитието, но се страхуват то да не бъде „стигматизирано“ от обществото като „различно“, „бавно развиващо се“, „болно“ или „проблемно“ дете. Притесненията на родителите са разбираеми, но те следва да отчитат, че без откриване на проблемите в развитието на детето не може да се предложи адекватно обучение съобразно индивидуалните му нужди.

В други случаи родителите не желаят да приемат и осъзнаят факта, че детето им има проблем, което провокира у тях защитна реакция на страх и отричане на проблема.

Независимо какви са подбудите на родителите, понякога те ги мотивират да **откажат** извършването на скрининг и оценка за определяне на риск от възникване на обучителни затруднения у детето.

По същия начин стои въпросът и за оценката на индивидуалните потребности на дете или ученик. Тази оценка представлява процес на събиране и анализиране на специфична информация за неговото функциониране – силни страни, затруднения, потенциал за оптимално развитие, участие в образователния процес, възможности за реализация. Въз основа на обсъждането на информацията от входните равнища по учебни предмети, от индивидуалния напредък в обучението и от наблюдението на развитието на отделни деца или ученици, които срещат затруднения в обучението, както и сведения от педагогически специалисти за силните страни на децата и учениците, за наличие на възможни рискови фактори в средата им, за предоставяни дейности по обща подкрепа за личностно развитие в детската градина, за готовността на тези деца за училище, от логопедично изследване, материали от портфолио и други се определят децата и учениците, на които следва да се извърши оценка на индивидуалните им потребности с цел осигуряване на допълнителна подкрепа за личностно развитие.

За извършването на оценката родителят е задължен да представи редица документи: статуси от проведени предварителни изследвания и консултации – психологични, логопедични, медицински, както и становище от специален педагог в зависимост от потребностите на детето или ученика; всички документи, съдържащи информация за здравословното състояние и социалното положение на детето, документи, издадени от съда, както и други документи, които имат

отношение към обучението и образованието на детето или ученика, включително документи от детската градина, протокол от специализирана по профила на заболяването ЛКК и/или решение на ТЕЛК и/или на НЕЛК с приложена лична амбулаторна карта и др.

Отказът на родителя да осигури тези документи, значително затруднява процеса по оценяване, но от друга страна, този отказ не е скрепен с никаква санкция.

Сходни са и проблемите във връзка с осигуряване на присъствието на децата за провеждане на допълнителното обучение по учебен предмет. Допълнителното обучение по учебни предмети е насочено към ученици, които имат системни пропуски по даден учебен предмет, които са напреднали по даден учебен предмет и/или за които се препоръчва такова обучение в плана за подкрепа. Съгласно Наредбата за провеждане на допълнителното обучение директорът на училището уведомява родителите, които са **задължени да осигурят присъствието на ученика.**

В случаите на **несъгласие на родителя** с предложената допълнителна подкрепа за личностно развитие на детето или ученика, независимо че въз основа на оценките на индивидуалните потребности е установена такава необходимост, и за предотвратяване на риска от отпадане от образование директорът на детската градина или училището писмено уведомява дирекция „Социално подпомагане“ по настоящия адрес на детето или ученика с цел осигуряване на неговия най-добър интерес, което се осъществява чрез издаване на заължителни предписания. Това означава, че ако родителят е възпрепятствал или не е съдействал за извършването на ранно оценяване на развитието на детето и на риска от обучителни затруднения, както и извършването на последваща оценка на индивидуалните му потребности, не може да се установи необходимост от допълнителна подкрепа за личностно развитие на детето или ученика и риска от отпадане от образование.

Това налага промяна в Наредбата, с която да се предвиди, че извършването на ранно оценяване на развитието на детето и на риска от обучителни затруднения, както и извършването на последваща оценка на индивидуалните потребности на дете или ученик, може да се осъществи дори и ако родителят не представи писмено съгласие и необходимите документи по чл. 71, ал. 3 от Наредбата.

Допълнителната подкрепа за личностно развитие се реализира от детската градина и училището чрез план за подкрепа. На основание чл. 83, ал. 3 родителят е длъжен да оказва съдействие за изпълнението на плана за подкрепа на детето или ученика, но неизпълнението на това задължение отново не е скрепено със санкция.

За осъществяване на дейности от общата подкрепа за целите на превенцията на насилието и преодоляване на проблемното поведение директорът на детската градина или на училището издава заповед за определяне на децата и учениците и на условията за провеждане на дейностите, която се съобщава на родителите. При **отказ от страна на родителя** да съдейства и да подпомага реализирането на тези дейности и да осигурява присъствието на детето или ученика, директорът на съот-

ветната образователна институция писмено уведомява дирекция „Социално подпомагане“ по настоящия адрес на детето или ученика за предприемане на действия при необходимост при условията и по реда на Закона за закрила на детето.

При отказ за сътрудничество от страна на родителя по предложение на социалния работник, водещ случая, директорът на дирекция „Социално подпомагане“ издава задължително предписание, а ако същото не бъде изпълнено, след като влезе в сила, се налага глоба от 2000 до 5000 лв., а при повторно нарушение – глоба от 5000 до 10 000 лв. Цялата тази процедура е бавна и тромава, тъй като изисква участието на множество държавни органи, при възможност за обжалване на всеки акт (задължително предписание, наказателно постановление), поради което тя е практически трудно приложима.

В случай на отказано съдействие от страна на родителите за оценяване и допълнителна подкрепа за личностно развитие на детето или ученика е необходимо да се предприемат действия по консултирането им относно същността на приобщаващото образование и допълнителната подкрепа на детето с цел по-ясно разбиране и оказване на съдействие.

2. Наличието на негативни нагласи у директорите на образователните институции и учителите относно приобщаващото образование.

Основните нагласи сред директорите и учителите по отношение на децата със СОП могат да се обобщят в следните направления:

- непознаването на същината на приобщаващото образование;
- „специалните“ деца трябва да учат в „специални“ училища;
- децата със специални потребности се нуждаят от грижите на специалисти;
- учениците със специални потребности изискват индивидуален подход или високо контролирана среда;
- училищата не разполагат със средства в делегираните си бюджети за наемане на необходимите кадри за работа с децата със специални образователни потребности;
- липсват специализирани знания и компетентност у учителите за обучаване и възпитаване на дете със специални образователни потребности, не всички учители познават добре специализираната методика на обучение;
- липсват подходящи дидактични материали, учебници и помагала, адаптиращи учебния материал към децата със специални образователни потребности;
- липсва изричен регламент по приемственост на документацията (личното образователно дело, епикризи и др.) между детските градини и училищата;
- детето със СОП изисква цялото внимание на учителя и не остава време за останалите ученици;
- дете със сериозни проблеми, свързани с вниманието, може да не е в състояние да се съсредоточи в класната стая с двадесет или повече активни деца;
- обработване на множество допълнителни документи, което изисква допълнително време, което пък е недостатъчно;

– сложна и тромава процедура по изискване, одобряване и изпращане на ресурсни учители.

Всички тези проблеми биха могли да се разрешат, ако бъдат осигурени достатъчно ресурсни учители, психолози и логопеди във всяка детска градина и училище и ако се проведе разяснителна кампания сред учителите.

Осъществяването на приобщаващо образование за децата и учениците със СОП, като една от мерките за осигуряване на равен достъп до образование, налага специализирана подготовка на учителите, работещи с тези деца. Тези обучения следва да се организират с представители на Центъра за приобщаващо образование. Съгласно чл. 125 регионалните центрове за подкрепа на процеса на приобщаващото образование осъществяват супервизия и методически подпомагат предоставянето на ресурсното подпомагане в детските градини, училищата и в центровете за подкрепа за личностно развитие. Именно те следва да осигурят и необходимите учебници, учебни помагала и материали за учителите, адаптиращи учебния материал към децата със специални образователни потребности.

Необходимо е изцяло да се дигитализират попълваните от учителите документи и да се осигури единна електронна среда за обмяна на документите, което ще осигури и приемственост на информацията между различните образователни институции, през които преминава детето или ученикът.

3. Необходимостта от комплексен подход с участието на множество институции.

За реализиране на общата и допълнителната подкрепа за личностно развитие в детските градини и училищата работят психолог или педагогически съветник, логопед, ресурсни учители и други специалисти според потребностите на децата и учениците. Общата подкрепа за личностно развитие се предоставя от учителите и от други педагогически специалисти в детската градина, училището или в центъра за подкрепа за личностно развитие, а допълнителната подкрепа за личностно развитие се предоставя в зависимост от плана за подкрепа на детето или ученика, в който се определят конкретните дейности за допълнителната подкрепа за личностно развитие и необходимите специалисти за предоставянето на подкрепата (психиатър, психолог, логопед и др.).

Децата със специални образователни потребности имат редица проблеми, на които училището не може да даде отговор. Нужни са още услугите и на Социалното, и на Здравното министерство, защото става дума за комплексна грижа. Както вече беше изтъкнато, органите на дирекция „Социално подпомагане“ играят ключова роля при взаимодействие с родителите, които не оказват съдействие за идентифициране и подпомагане на специални обучителни нужди на децата. От друга страна, част от тези деца са или следва да бъдат диагностицирани за наличието на психично заболяване, което изисква участието и на психиатър, логопед, психолог и други специалисти.

Съгласно чл. 7, ал. 1 за организиране и координиране на процеса на осигуряване на общата и допълнителната подкрепа за личностно развитие на децата и учениците в детската градина и училището в началото на всяка учебна година със заповед на директора се определя координатор, който съгласява работата на екипите за подкрепа за личностно развитие на децата и учениците и дейностите с педагогическите специалисти и с родителите във връзка с подкрепата за личностно развитие на децата и учениците. Основаните функции на координатора са разписани в чл. 7, ал. 3, но е необходимо да бъдат детайлизирани допълнително, включително и да бъдат предвидени повече правомощия, както и да бъде конкретизирана отговорността за неизпълнение на задълженията. Липсва мотивация за заемане на тази длъжност, тъй като тя не е свързана с осигуряване на допълнително заплащане на лицето, което се е ангажирало да осъществява функциите на координатор.

4. Липсата на достатъчно подготвени специалисти.

Съгласно чл. 108 детската градина, училището, центърът за подкрепа за личностно развитие и регионалният център за подкрепа на процеса на приобщаващото образование в зависимост от индивидуалните потребности на децата и учениците осигуряват следните специалисти за допълнителна подкрепа за личностно развитие:

1. при сензорни и/или неврологични увреждания и при множество увреждания – ресурсен учител, рехабилитатор на слуха и говора, учител на деца и ученици с нарушено зрение, логопед, психолог, помощник на учителя;
2. при обучителни трудности – логопед, психолог, ресурсен учител;
3. при прояви от аутистичния спектър – ресурсен учител, логопед, психолог, а при необходимост – сензорен терапевт и помощник на учителя;
4. при емоционални и/или поведенчески затруднения – психолог и/или педагогически съветник, а при необходимост – помощник на учителя и психотерапевт;
5. при наличие на риск – психолог и/или педагогически съветник, а при необходимост – помощник на учителя и образователен медиатор от общността на детето или ученика или социален работник;
6. при изявени дарби и способности в различни области – учител и/или специалисти съобразно изявените дарби и способности на детето или ученика, а при необходимост – педагогически съветник и/или психолог;
7. при хронични заболявания – болничен учител, ресурсен учител, психолог и/или педагогически съветник.

Видно е, че в почти всички форми на допълнителна подкрепа е необходимо участието на ресурсен учител, психолог и логопед, а специалистите в тези направления не са достатъчно.

Процедурата по осигуряване на ресурсни специалисти е уредена в чл. 124. Когато детската градина или училището не може да осигури ресурсното подпомагане на децата и учениците със специални образователни потребности, в срок до 10 септември директорът подава информация до съответната община с искане

за осигуряването му, като посочва видовете специалисти за ресурсното подпомагане. В срок до 20 септември общината уведомява директора на детската градина или училището за взетото решение за начина на осигуряване на ресурсното подпомагане на децата и учениците със специални образователни потребности и за видовете специалисти – от център за подкрепа за личностно развитие на територията на съответната община или от център за подкрепа за личностно развитие от друга община, ако в общината няма център за подкрепа за личностно развитие, който да може да ги осъществи. Когато общината не може да осигури ресурсното подпомагане, дейностите за ресурсно подпомагане се осигуряват от съответния регионален център за подкрепа на процеса на приобщаващото образование. В срок до 30 септември директорът на детската градина или училището въвежда информацията за ресурсното подпомагане на децата и учениците със специални образователни потребности, за институциите и/или за лицата, които го осигуряват, както и за специалистите, които го осъществяват, в националната електронна информационна система за предучилищното и училищното образование.

Това обаче води до затруднения от практическо естество, тъй като ресурсните специалисти ще трябва да пътуват до други общински центрове, а при положение че специалисти не достигат във всички центрове за подкрепа в страната, на практика липсва възможност за осигуряване на такива специалисти във всички детски градини и училища. Невисоките възнаграждения са основна пречка за осигуряване на нужните специалисти.

Това налага промяна в политиката на Министерството на образованието, което следва да насърчи обучението на студентите в областта на психологията, логопедията и специалната педагогика, като същевременно повиши техните възнаграждения.

5. Липса на единна методология за оценяване.

Съгласно чл. 76, т. 1 от Наредбата при извършването на оценката на индивидуалните потребности на децата и учениците специалистите от екипа използват адаптирани за българските условия инструменти, например DP-3: Рейтингова скала за оценка на детското развитие, WISC IV: Скала за интелигентност на Уекслер за деца, Conners 3: Рейтингова скала за оценка на хиперактивността и коморбидните състояния, CARS2: Рейтингова скала за оценка на детския аутизъм, методики за функционална оценка – като методика за оценка на образователните потребности на децата и учениците, методика за функционална оценка и работа с деца с умствена изостаналост и аутистичен спектър на развитие, методика за оценка на индивидуалните потребности на деца и ученици с множество увреждания, методики за вербално и невербално оценяване – ПЕКС (PECS) система, МАКАТОН, комуникация „ръка в ръка“, метода Тадома, метода С-МАР и други.

Използването на тези методики за подкрепа за личностно развитие на детето или ученика от страна на екипа, осъществяващ оценката, изисква специализирано обучение от страна на лицензирана организация, която притежава правата за

обучението по съответния инструмент, а държавните институции не разполагат с финансови възможности да закупят съответните лицензи за работа с тези инструменти и да осигурят съответното обучение по тези методики. Това изисква разработването на собствени методики и инструментариуми, адаптирани за българските условия, или закупуването на съответните лицензи. Поради това следва да се регламентира нормативно начинът на осигуряване на това финансиране.

ЛИТЕРАТУРА

Наредба за приобщаващото образование (2017). В сила от 20.10.2017 г., Обн. ДВ. бр.86 от 27 октомври 2017 г., изм. и доп. ДВ. бр.105 от 18 декември 2018 г.

REFERENCES

Naredba za priobshtavashtoto obrazovanie (2017). V sila ot 20.10.2017 g., Obn. DV. br.86 ot 27 Oktomvri 2017 g., izm. i dop. DV. br.105 ot 18 Dekemvri 2018.

PEDAGOGICAL ASPECTS OF THE IMPLEMENTATION OF THE INCLUSIVE EDUCATION ORDINANCE

Abstract. This article does not claim exhaustiveness. It reflects the position of deputy directors, teachers and other pedagogical specialists as regards the philosophy of the Inclusive Education Ordinance on the territory of kindergartens, schools and other educational units. The mentioned pedagogical specialists participated in the summer training courses of the National Center for Enhancing the Qualification of Pedagogical Specialists in Bankya in 2018.

Keywords: Ordinance on inclusive education; deputy directors; teachers and other pedagogical specialists

✉ **Mr. Stanislav Pandin, Part-time Assist. Prof.**
15, Tsar Osvoboditel Blvd.
University of Sofia
1504 Sofia, Bulgaria
E-mail: stanislavpandin@abv.bg

✉ **Mr. Yordan Kostov, Attorney-at-Law & Insolvency Practitioner**
2, Angel Kanchev St.
5th Floor, Office 501
1000 Sofia Bulgaria
E-mail: office@ykostov.com